

RELIGIÓ, GÈNERO I VIOLÈNCIA

ELSA TAMEZ

San José, Costa Rica

Hi ha un desequilibri de gènere en la representació de Déu, la qual es representa en categories masculines, unes vegades patriarcals, d'altres no. Aquest desequilibri afecta de manera concreta les dones. S'afirma la transcendència de Déu com una divinitat sense gènere, però en la seva manifestació concreta aquest Déu assumeix els trets d'un Déu masculí. La realitat patriarcal crea un desfasament entre el discurs teològic universal i les pràctiques que exclouen les dones. Es diu que tots, homes i dones, són creats a imatge de Déu, però moltes vegades la manifestació divina com a masculina crea dogmes que promouen la desigualtat, com per exemple, d'un fet tangencial –Jesús és home– es crea un dogma que exclou les dones del ministeri ordenat. No obstant, el fet tangencial que sigui jueu, no és pas obstacle per ordenar homes que no siguin jueus. És un fet que les imatges dominants de Déu, les estructures discursives, la imageria sobre Déu, és masculina i patriarcal.

Si aquest desequilibri incideix en l'exclusió de les dones, més ho fan les imatges de Déu que comporten control i poder. Si la imatge preponderant de Déu és la d'home i pare, és perquè la societat es fonamenta i gira al voltant d'aquest eix patriarcal. Els discursos sobre Déu s'expressen amb llenguatge humà i el llenguatge porta les marques culturals de qui l'expressa. Les imatges de Déu generalment reflecteixen la vivència de qui les evoca.

Així doncs, el problema no radica necessàriament en les imatges de Déu si no és perquè la majoria de les imatges duen a reforçar el poder i el control dels uns sobre els altres. Déu com a *pare, jutge, cap, rei de reis i senyor de senyors*, envigoreixen el comportament de poder i de control dels uns sobre els altres. *Poder i control* són les paraules clau que ens ajuden a entendre imatges de Déu còmplices de la violència, i no pas només contra les dones.

Però no tan sols aquestes imatges antropomòrfiques poden ser còmplices de la violència. Teologies feministes d'Àfrica, Àsia, Amèrica Llatina i del primer món, coincideixen en sospitar del concepte o imatge d'un Déu, *totpoderós, omnipresent*,

omniscient, etern, perfecte, immutable. Aquesta és la forma clàssica –occidental– com es percep Déu des dels catecismes. Les dones veuen i senten en aquesta concepció, el fonament del poder i control d'allò diví sobre allò humà, d'uns éssers sobre uns altres, d'homes sobre dones, d'humanitat sobre natura, de rics sobre pobres, de blancs sobre negres i indígenes.

El problema de fons, llavors, és el patriarcalisme i el seu caràcter jeràrquic. Això significa que se situa en el centre allò masculí com a "principi d'organització social, cultural i religiosa". Que aquest principi d'organització social sigui de gènere masculí provoca exclusions, però, repetim, no és en ell mateix el problema fonamental, sinó que sigui de caràcter absolutament jeràrquic. Per què els homes peguen? Segons un document dels bisbes dels EUA, no és pas per un desordre psiquiàtric, el document assenyala que: "els homes que abusen de les dones s'arriben a convèncer que tenen el dret de fer-ho... i molts d'homes abusius mantenen el criteri que la dona és inferior... creuen que ser homes significa dominar i controlar la dona".

Aquí rau el problema fonamental: "l'home és assumit com un ens superior i la dona com a inferior". Aquesta frase, repetida fins al cansament, està gastada, no impacta; els homes diran: "una altra vegada, sempre el mateix, no hi ha cap novetat en el discurs de les dones". I no obstant aquesta senzilla creença considerada com a veritat, assumida conscient o inconscientment, respirada en tots els àmbits, és la causant dels assassinats, de la permissivitat i la impunitat atorgada per tota la societat amb les seves institucions, la seva epistemologia, la seva religió i teologia. A tots, homes i dones, ens toca de prop perquè sabem que les institucions educatives... i l'església, la Bíblia i la teologia, són patriarcals.

Davant d'aquestes imatges ens cal una feina de relectura bíblica i creativitat teològica. Si una concepció fonamental de Déu és com amor i misericòrdia; si es veu Déu com a *principi de misericòrdia*, com diu el teòleg Jon Sobrino, aquest principi ens duria per altres camins diferents al control i al poder. Hi ha dos diàlegs a la Bíblia que

m'impacten i sensibilitzen: veure Déu com un amic (o amiga). A l'evangeli de Joan, Jesús rebutja que se l'anomeni *Senyor* i prefereix que se l'anomeni *amic*. A la Carta de Jaume, l'autor alaba la llei regida de l'amor al pròxim i recorda que Déu va anomenar *amic* Abraham quan el creu o la seva fe li fou explicat per justícia. (St 2, 23). Per descomptat, no rebutjarem pas imatges del *totpoderós* quan ens neixen espontàniament del cor i les expressem de forma doxològica per pur amor; com quan li diem a algú que estimem: *rei meu* o *reina meua*, sense que impliqui sotmetiment.

La teologia llatinoamericana, en tenir com a punt referencial els pobres, ha fet un avenç en veure dimensions sensibles de Déu, com la seva compassió i misericòrdia amb els que pateixen; no obstant, homes i dones d'aquesta teologia ens hem quedat amb les categories i imatges patriarcals. Potser per això els discursos bíblico-teològics són ineficaços davant l'assassinat de dones. Estem davant d'un problema epistemològic ben gros. La teòloga brasilera, Ivone Gebara, ja des de principis dels noranta ha manifestat la seva preocupació per l'epistemologia teològica patriarcal en la qual es construeixen les teologies de l'alliberament. Es destruirà els altres per rescatar els pobres en nom del Déu dels pobres? es pregunta Gebara al·ludint a certs discursos simplistes sobre l'alliberament dels pobles. Un dels problemes d'aquest paradigma, afirma, és la seva percepció dualista, la seva manca d'interrelacionalitat, la seva racionalitat analítica com a exclusiva i privilegiada; la seva linealitat en el discurs i en el temps, el no veure totes les coses d'una manera més complexa i holística.

Els darrers 30 anys les teòlogues han aportat al pensament teològic creant imatges femenines de Déu. Això ha estat bo, com un bes al cor que necessita de les mans tendres d'un Déu sensible i amorós. Ja és comú dirigir-se a Déu com a *Mare* i *Pare*, tractant de treure el tint patriarcal de veure Déu només com a *Pare*. No obstant, per tot el que s'ha dit anteriorment, amb això no n'hi ha prou. Davant d'aquesta imatge s'imposa la pregunta sobre les relacions de gènere entre aquestes dues imatges: aquesta imatge de Mare està en un pla d'igualtat amb el Déu com a Pare? Perquè, com dèiem al començament, el problema fonamental que dona via lliure a l'assassinat, a l'irrespecte de l'alteritat, és considerar-ne un –el

pare–superior a l'altra –la mare, la filla, l'empleada–.

Cal dir que això no és pas únic de la cultura occidental cristiana. En altres societats patriarcals, com l'asteca, tenim quelcom de similar. A la nàhuatl, per exemple, hi trobem moltes deesses, però la majoria estan en un pla de desigualtat respecte dels déus: Coatlicue escombra el temple, quan cau una ploma del cel que la deixa embarassada. Aquest fet crea una gran violència: ella, per la deshonra –sense culpa–, és esquarterada; Huitzilopochtly, el seu fill, el Déu de la guerra, es venja de manera sagnant contra la seva germana, la líder, i tots els demés germans. De l'assassinat de Coatlicue neix la creació de la terra. Ciutlacoatl, una altra deessa, col·labora amb la creació de la humanitat moient els ossos en el morter per tal que el seu consort, Quetzalcoatl, creï la humanitat. Tlaltecutly és una deessa no sotmesa, terrible i per això també és esquarterada per dos déus per crear els cels i la terra. Això desencadena una violència circular. Tlaltecutly plora per les nits i els sacerdots, compadint-se'n, li ofereixen sacrificis humans... Altres mites d'altres cultures van per camins similars. Amb això vull dir que hi ha un substrat teològic molt profund, en les civilitzacions patriarcals que cal desmantellar per combatre aquests ressorts que sustenten la violència contra les dones.

Crear imatges femenines de Déu és un pas important en l'equilibri de gèneres, i potser ajudi a disminuir la violència contra les dones, a fer-nos més humans i sensibles, però no és la garantia d'una relació de gèneres equitativa. Per anar frenant la violència calen com a mínim tres coses: crear imatges inclusives, acabar amb el paradigma superioritat-inferioritat i promoure el respecte a l'alteritat.

Si el problema de fons és la ideologia patriarcal, s'ha de despatriarcalitzar la societat. Aquesta despatriarcalització comença quan s'aconsegueix destruir el paradigma superioritat-inferioritat i a l'ensens s'assumeix de debò, com una cosa natural, l'afirmació que les dones i els homes som iguals, malgrat que diferents. Iguals en quant a éssers humans amb els mateixos drets de qualsevol ciutadà, però diferents en gènere i comportament. Ambdues coses són fonamentals; amb afirmar la igualtat no n'hi ha prou, cal deixar que la dona sigui ella, sigui una altra. En altres paraules, cal el respecte a l'alteritat interhumana.